

ILLVSTRISS. PRIN-
CIPi AC DOMINO, D. GVLL-
elmo Duci Gelriæ, Iulię, Cli-
uię, & Bergię, comiti Mar-
chiæ, Zutfanïæ, ac Ra-
uensburgi, dominoq̃
in Rauenstein,
Gerardus Geldenhaurius Noui-
omagus, S. D.

Osteaquam clemētissime
princeps, constanti & cer-
ta fama diuulgatum est,
te concordibus uotis atq̃
suffragijs Nobilitatis, Ci-
uitatum, Populiq̃ Gelri-
ensis, designatum esse Du-
cem Gelriæ, Zutphanïæq̃
Comitē: explicari uix po-
terit, quanta animus meus lętitia exultauerit. Qua-
re etiam immortales merito gratias ago Deo cęle-
sti patri, qui solus transfert & constituit regna, q̃
post tot annorum cruentissima bella, tandem dul-
cissimę patrię meę, pacis quędam tranquillitas il-
luxerit: quam, diuina fauente clementia, te principe
nostro, futuram speramus perpetuam. Quod ut fi-
at, supplicibus precibus à deo orādum & tibi & po-
pulo tuo. Absq̃ enim diuini numinis auxilio, rem-
publicam quampiam feliciter administrare, impos-

A

η

DE OFFICIO CHRISTIANI

sibile est. Per æternam enim sapientiam Reges re-
 gnant, & legum conditores iusta decernunt. Quam
 sententiam Seruator noster IESVS Christus, sapi-
 entia, sermo, filius æterni patris, nõ solum per pro-
 phetas suos, Iob, Daniele, Solomonem regem sa-
 pientissimum: uerum etiam per seipsum orbi decla-
 rare dignatus est, dicens ad Pilatum: Non haberes
 in me potestatem, nisi data esset tibi e supernis. Et
 ne ullam huius rei ignorantia superbi homines præ-
 texerent, diuus quoque Paulus eandem explicat Ro-
 manis scribens: Omnis potestas à deo est. Hæc cum
 ita se habeant, neque aliter se habere possint, flecten-
 da sunt genua cordis & corporis nostri coram Re-
 ge regum & Domino dominorum, dicendumque in-
 primis tibi, & omnibus à consilijs tuis, cum Solo-
 mone: Domine, tu me fecisti regem super populũ
 tuum: da mihi sapientiam & intelligentiam, ut in-
 grediar & egrediar coram populo tuo. Quis enim
 potest hunc populum tuum, qui tam grãdis est, di-
 gne iudicare? Ex hac regie precatationis formula, ha-
 bes quod iam diximus, Deum reges facere, popu-
 lum non esse principaliter regũ, sed Dei, ut perpe-
 tuo cogitet princeps, se esse populi fratrem, quan-
 tumuis alijs fratribus prælatus sit, ad cuius curam,
 fratrum commoditas felicitasque prouehenda perti-
 neat, ne unquam tyrannidem exercere audeat in ce-
 lestis patris filios, & communes fratres suos. Id quod
 diuus quoque Paulus magistratum definiens, aper-
 tissime confirmat, ubi magistratum, dei ministrum
 ad bonorum tutelam & malorum exterminium, esse
 declarat. Et ut rem cognitu factuque tam necessariã,
 alius repetamus, Dominus per Moysen fidelem fa-

PR I

molum suum
 bit hanc lege
 Rex, inquit
 &c. equitat
 res plurim
 ti & auri i
 derit in se
 mium les
 à sacerdo
 getque illu
 re domi
 remonia
 uetur ce
 cy declir
 go tẽpo
 tissime
 gem ali
 equitat
 sed qui
 principi
 primen
 tam deo
 uxores
 ca legis
 causa ac
 ditus, r
 lectus, r
 plebem
 præfect
 at. Quo
 ge uitu p
 principe

Sapientiam Reges re-
 uita decernunt. Quam
 IESVS Christus, sapi-
 tris, nō solum per pro
 Solomonem regem sa-
 per seipsum orbi decla-
 rilatum: Non haberes
 esse: tibi e supernis. Et
 ā superbi homines p-
 s eandem explicat. Ro-
 as a deo est. Hæc cum
 abere possint, flecten-
 toris nostri coram Re-
 torum, dicendum q̄ in
 n filijs tuis, cum Solo-
 i regem super popu-
 intelligentiam, ut in-
 pulo tuo. Quis enim
 qui tam grādis est, di-
 ecationis formula, hā-
 n reges facere, popu-
 p̄, sed Dei, ut per pe-
 populi fratrem, quan-
 s sit, ad cuius curam,
 q̄ prouehenda peni-
 exercere audeat in q̄
 s fratres suos. Id q̄
 rum definiens, p̄pe-
 rum, dei ministrum
 im exterminiu, etie
 rugram necessariū,
 Mosen fidelem tra-

PRINCIPIS, EPISTOLA.

mulum suum, Regibus & magistratibus præscri-
 bit hanc legem obseruandam sedulo: Cum fuerit
 Rex, inquit, cōstitut⁹, nō multiplicabit sibi equos,
 &c. equitatus numero subleuatus, nō habebit uxo-
 res plurimas quæ alliciāt animam eius, neq̄ argen-
 ti & auri immensa pondera. Postquam autem se-
 derit in folio regni sui, describet sibi Deuterono-
 mium legis huius in uolumine, accipiēs exemplar
 a sacerdotibus leuiticæ tribus, & habebit secum, le-
 getq̄ illud omnibus diebus uitæ suæ, ut discat time-
 re dominum deum suum, & custodire uerba & ce-
 remonias eius, quæ in lege præcepta sunt. Nec ele-
 uetur cor eius in superbiam super fratres suos, ne-
 q̄ declinet in partem dexteram uel sinistra, ut lon-
 go tēpore regnet ipse & filij eius &c. Scio clemen-
 tissime princeps, non ingratum tibi fore, si hanc le-
 gem aliquanto fusius enarrauerimus. Prohibetur
 equitatus, non ille necessarius ad populi tutelam,
 sed qui impensis superfluis populum grauet, qui
 principis animum quouis quæsito colore ad op-
 primendum p̄ximum incitet, ut incipiat iam non
 tam deo, quàm suis uiribus cōfidere. Prohibentur
 uxores plurimæ, quæ tamen pro tempore Mosai-
 cæ legis permissæ erant: sed interea prohibitionis
 causa additur, ne uidelicet, forma, uenustate, blan-
 ditijs, technis muliebribus ad uoluptates ueritas il-
 lectus, minus timere deum incipiat, & subiectam
 plebem aut negligat, aut huius curā in rapacium
 præfectorum humeros, somnolentus pastor reñci-
 at. Quod si uxorū legitimarū multitudo in re-
 ge uituperatur, quam rationē reddituri sunt Deo
 principes impuri, scortatores, adulteri, qui p̄ effre-

DE OFFICIO CHRISTIANI

ni & indomita libidine omnes omnium domos
prece, precio, ui denique uiolant atque conspur-
cant: Prohibentur argenti & auri immensa ponde-
ra, non quod hæc possidere ad omnem necessita-
tem & honestatem malum sit, uerum ut si diuitiæ
adfluant, non apponatur cor, non in his, sed in so-
lo deo confidamus. Id quod clarissima multorum
sanctorum principum & regum exēpla declarant,
qui diuitias quidem habebant ut prudentes & fi-
deles dispensatores, at tamen à diuitiarum turpi cu-
piditate procul aberant. Iubetur rex iudicaturus
populum dei, habere Deuteronomium legis dei,
omnibus diebus uitæ suæ, ut discat timere dñm de-
um suum, & custodire præcepta dei sui. Vides cle-
mentissime princeps, cuius rei studium, lectio, assi-
dua meditatio à rege potissimum requiratur, nem-
pe legis dei. Neq; frustra additur, omnibus diebus
uitæ suæ, ne q; putet satis esse semel, & id in transi-
tu, rem sacratissimam attigisse. Accipiens exem-
plar à Leuiticę tribus sacerdotibus, ne uidelicet per
subdolos legis interpretes, enarratores, doctores, à
uero legis intellectu & usu abducatur in doctrinas
uarias & peregrinas & inextricabiles errores, sed
accipiet à sacerdotibus, quorum labia custodiunt
scientiam dei, in quorum corde & ore lex dei est,
qui in ea die ac nocte meditantur: imò ne ullo mo-
do errare possit noster princeps, exemplar legis ac-
cipiet à summo sacerdote Iesu Christo, qui uerbo
& opere totam legem impleuit, & quomodo intel-
ligenda implendaq; sit edocuit. Ideo autem legis li-
brum legere iubetur, non ut arrogantior theolo-
gica hac exercitatione reddatur, sed ut discat time-

te do
entia
uiu
uice
q; a
gia
pce
pol
rest
ti fi
& f
lest
oli
nib
stra
ali
Po
sto
pau
rior
cura
scrib
nim
ente
oder
cent
iudic
maiu
mode
re. Si
Deute
xit Mo

PRINCIPIS, EPISTOLA.

re dominum. Timor enim domini, initium sapi-
 entiae est, & custodire precepta dei sui, ne unquam au-
 uiuat impie, aut iudicet iniuste, suae prudentiae in-
 uitendo, aut fratres suos superbe contemnendo, at-
 que ad dexteram uel ad sinistram, deserta iustitiae uia re-
 gia, deflectendo. Et ne reges & principes ab horum
 preceptorum difficultatibus & laboribus abhorreat,
 pollicetur diuina liberalitas, quam neminem fallere po-
 test, amplissimam mercedem, & in futuro, & in presen-
 ti seculo, uidelicet ut regnent longo tempore ipse
 & filij eius. En ultro offert liberalissimus pater cae-
 lestis, regibus timentibus se, quod multi principes
 olim ac etiam hac nostra memoria, confederationibus,
 affinitatibus, consanguinitatibus assequi fru-
 stra conati sunt. Nolo hoc in loco esse ambitiosior,
 alioqui uiuis exemplis haec declarare facile possem.
 Postquam autem dei gratia clementissime princeps, epi-
 stola hac ad principum & magistratum officia uel
 paucis indicanda, deueni: non abs re erit, Consilia-
 riorum Vicariorumque, quorum opera principales
 curae subleuari debent, officia ex sacris literis ad-
 scribere. Prouide, inquit ad Mosen Iethro, diuino
 nimirum afflatus numine, de omni plebe uiros sapi-
 entes & timentes deum, in quibus sit ueritas, & qui
 oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos &
 centuriones, & Quinquagenarios & Decanos, qui
 iudicent populum omni tempore. Quicquid autem
 maius fuerit, referent ad te, & ipsi minora tantum
 modo iudicent, leuiusque sit tibi, partito in alios onere.
 Si hoc feceris, implebis imperium domini. Et
 Deuteronomij I. haec paulo disertius explicant. Di-
 xit Moses ad populum: Date ex uobis uiros sapientes.

A in

DE OFFICIO CHRISTIANI

& gnaros, quorum conuersatio sit probata in tribus uestris, & ponam eos uobis principes. Et post pauca subiungit: Præcepitq; eis dicens: Audite illos, & quod iustū est iudicate. Siue ciuis sit ille, siue peregrinus, nulla erit distātia personarū. Ita paruum audietis ut magnū, nec accipietis cuiusquā personam, quia dei iudiciū est. Quod si difficile uisum uobis aliquid fuerit, referte ad me, & ego audiam. Utinam hæc legerent & intelligerent Cōsiliarij & iudices omnium principum, & dediscerent abuti principum autoritate ad gloriam quæstumq; suum. Quotusquisq; est hoc tempore iudicum, cuius conuersatio probata sit in populo, qui non priuata aliqua aut ambitione, aut commendatione, huic diuino officio præfectus sit, qui sapiat, quæ sunt lesu Christi in timore dei, qui ueritatem oibus carnis affectibus præferat, qui auaritiam oderit, qui omni tēpore paratus sit iudicare causas populi dei, qui grauiore quæstiones ad principē, seposito ali quantisper personarum respectu, bona fide referat. Hinc fit clemētissime princeps, ut tantis turbis, seditionibus, calamitatibus, bellis, cædibus, populus dei affligatur: quia neglecta dei lege tam principes quam principum Cōsiliarij, Vicarij, Iudices, tam populus q̄ sacerdotes, ambulant post concupiscentias carnis suæ, & auaritię fastuicę à maximo usq; ad minimum student omni tempore. Quoniam uero exempla multos magis mouent quam præcepta, aliquot sanctorum ducum & principum uitæ cōpendia, imitationis ergo subiungam: De Mose sanctissimo duce legimus, q̄ fuerit eruditus in omni sapiētia Aegyptiorū, q̄ educatus in aula Regia,

nihil t̄
q̄ malu
ri, quā
q̄ fuer
exora
torum
huius
ra cor
pes et
rum
futan
miru
plo m
mur)
tur, se
entia
subie
ciant
rum u
senfer
melior
ad dei
sele cō
uito n
comm
storico
non al
erga p
sis pro
amplec
non ob
iuita sit

PRINCIPIS, EPISTOLA.

nihil tñ aulicæ impietatis aut licentiæ cōtraxerit, q̄ maluerit cū dei populo inter seruos annumerari, quā inter purpuratos Aegyptios triumphare: q̄ fuerit mitissimus, q̄ pro peccatis populi deum exorauerit, quòd pertinaces & peruicaces mandatorum Dei transgressores, iustè punierit. Hæc & huiusmodi multa de sanctissimo hoc ducescriptura commemorat, commemorandoq̄ quales principes esse debeant, ostēdit. Aegyptiaca eruditio tantum abest ut Mosi obfuerit, ut etiā ad ualidius cōfutandā Aegyptiorū abominandā idololatriam, mirum in modum ei profuerit. Quare hoc exemplo monētur Principes, ne secularem (ut ita loquamur) eruditionē negligant, uerum ea non abutantur, sed omnē cognitionē humanā, ad diuinā sapientiam dirigant, ut in timore domini tā ipsi quā subiectus populus promoueant, atq̄ tandem perficiantur. In aulicæ quoq̄ uitæ licentiā absq̄ aulicorum uitijis, multi boni uiri uersati sunt. uerū ubi q̄s senserit adeo corruptam esse aulam, ut nulla spes melioris cōuersationis in ea appareat, relicta aula, ad dei populū, quātumuis humilem & abiectum, sese cōferat. Quā uero mitis cōuersatio, principi uiro necessaria sit, etiā ethnici Philosophi literis commendarunt: legimus quoq̄ apud poetas & historicos, principes pastores & patrię patres dictos, non alia de causa, quā ut in omnibus paternum erga populum gerant affectum, imò exemplo Mosi pro populo deū crebro orient. Interea tamē ita amplectenda est mitis animi clementia, ut iustitię non obliuiscaris: ita hæc uirtutes temperandæ, ut iusta sit clemētia, & clemens iustitia. Hæc de Mose

A v

DE OFFICIO CHRISTIANI

clarissimo duce, pro epistolari angustia paucis perfrinximus. Qualem autem tantus dux oraculo admonitus, successorem sibi designauerit, uideamus: Iosue uidelicet, de quo scriptura testatur, quod fuerit uerax, fortis, plenus spiritu sapientiæ & pietatis. Tales enim decet esse omnes imperatores & principes, ut populū dei recte gubernent, iuste iudicent, in uero dei cultu contineant, & corroborent, rebelles ad multitudinis ædificationem puniant. Addatur his duobus ducibus, tertius dux & iudex Samuel. Is ab ineunte ætate consecratus domino, à summo sacerdote domini educatus & institutus, ita populū rexit & gubernauit, ut omni posteritati sit merito regula quardam iuste imperandi atq; iudicandi. Quare sacræ scripturæ testimonium de tam sancto iudice, penitus introspeciamus: Iudicabat Samuel Israel cunctis diebus uitæ suæ, & ibat per singulos annos, circumiēs Bethel & Galgala & Masphat, & iudicabat Israelem in supradictis locis. Et ex postulatit Samuel cum populo, dicēs: Loquimini de me coram domino et coram Christo eius, utrum bouē cuiusquam tulerim aut asinum, si quenquam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi: & contemnam illud hodie, restitua mēq; uobis. Ibat Samuel, inquit scriptura, & singulis annis circūibat Israeliticam regiōem, iusq; dicebat. Non desidebat in amœno palatio, tranquillitati suæ consulens, sed in tribus locis ad hoc opportunis: ne populus itineris labore & impēsis grauaretur: audiebat, decernebatq; lites, non differens miseræ plebis querelas in menses & annos, non augurabatur munera, non excusabat senium, nō offi-

cium
quiere
licite,
capit
multa
præfe
princ
bus o
luben
poris
ri, non
terea n
parte c
gligen
grauif
cipum
tus infi
Vbi eni
postulat
miti, cle
populus
hactenus
tio huius
tuæ cong
scilicet et
norum p
rum uero
omnia off
est, se esse
pareat, cult
est. Ergo de
auellitur, uit

PRINCIPIS, EPISTOLA.

cium suum in uicarios reijciebat, ipse interim suæ quieti, suis commodis, suæ uoluptati, quantumuis licitæ, inferuens: sed cunctis diebus uitæ suæ, publica priuatis, sacra prophanis, diuina humanis, inter multas quoq; uitæ laboriosæ insidias atq; pericula præferebat. O sanctum iudicem, o ter uenerandum principem. Quis non huiusmodi principi in omnibus obediret, & pro talis principis salute, omnia sua lubens exponeret? Cõqueruntur pleriq; nostri temporis principes, plebem subiectam tacite tumultuari, non nunquam aperte meditari defectionẽ: & interea non cogitant sese horum malorum magna in parte causam esse. Nam officio suo funguntur negligentissime, populum uero exactionibus onerant grauissimis: quũ reuera nullus sit preciosior principum thesaurus, nulla arx munitior, nullus exercitus instructior, opibus amanti principem populi. Vbi enim non luxus, sed honestas uel necessitas id postulauerit, non solum opes, sed & corpora promitti, clemente, iusto principe periculis exponere populus paratus est. Ex his quæ ex sacris literis hæcenus annotata sunt, facile colligitur, quod initio huius epistolæ, qua & tibi & patriæ meæ atque tuæ congratulari utcunque conor, dixi, principem scilicet esse dei & fratrum suorum ministrũ, ad bonorum protectionem, laudem & gloriam, malorum uero terrorem, infamiã, pœnam. Quare ante omnia officij sui semper meminerit princeps, id est, se esse (ut id repetam) ministrum dei, cuius iussis pareat, cultum promoueat, gloriam euehat necesse est. Ergo doctrina dei, à qua uera religio nunquam auellitur, uita sua ac suorũ, ad præscriptũ mandato

DE OFFICIO CHRISTIANI

rum dei, nostro principi curę sit oportet. Huiusmodi autem doctrina, religio, uita, clare & diserte expressa est in biblijs sacris, quę Dauidis regis serui dei exemplo, nocturna diurnaq; manu uersanda sunt. Horum autoritate & armis, omni imposturę, omni falsę doctrinę, omni fucatę religioni, quacunque specie & imagine, innocētię ac pietatis, se se adornet: resistendum, & ueritas promouenda. Id quod optimos quosque reges fecisse legimus, & inter cęteros Iosaphat regem. Qui misit principes & sacerdotes, qui docebant populum in Iuda, habentes librum legis domini, & circumibant cunctas urbes Iuda, atq; erudiebant populum. Tam pium regis studium, etiā dominus temporali felicitate pro uexit. Addit enim scriptura: Creuit ergo Iosaphat, & magnificatus est usque in sublime. De Ezechia quoque ad omnium principum doctrinam, scriptū est, quod prædicatores miserit in omnem Israel, ut reuerterentur ad dominum deum patrum suorum. Ipse dissipauit excelsa, nō absterritus longi temporis præscriptiōe, aut magnorum regum, maiorum suorum, errore: & contriuit statuas, & succidit lucos, fregitq; serpentem æneum, quem fecerat Moses, & in domino deo Israel sperauit. Vnde erat dominus cum eo, & in cunctis ad quę procedebat, sapienter se agebat. Eadem de Iosia rege leguntur, qui omne genus falsę doctrinę & superstitionis, e regno suo iuxta legem domini, radicitus extirpauit, ita ut similis ei non fuerit ante eum rex, qui reuerteretur ad dominum in omni corde suo, & in tota anima sua, & uniuersa uirtute sua, iuxta legem Mosi, neq; post eum surrexit similis illi.

Si
uere
frate
bus
ente
ma
bes
ad
lit
lu
pro
qu
mo
no
ne
qu
dal
fili
pla
me
inu
facci
rior
los
ñci
sua
Pri
repe
hoc
uita
mor
cipes

PRINCIPIS, EPISTOLĀ.

Si ergo illustrissime ac nobilissime princeps, uis uere esse quod audis, uidelicet minister dei, pastor, frater, pater populi dei, si uis coram deo & hominibus magnificari, si uis in omnibus rebus tuis sapienter agere, si uis omnes alios principes pia quadam magnanimitate superare: en habes præcepta, en habes exempla, quæ te docebunt, incitabunt, deducēt ad opratum finem. Plura ipse obseruabis in sacris literis, quæ ad tuam populique tui omnimodam salutem pertinent. Dedit enim tibi dominus præceptorem egregium D. Conradum Heresbachium, a quo magno Dei munere, ita institutus es in bonis moribus & literis; ut mea admonitione opus tibi non sit. Attamen quia (ut diuinissimus Paulus ait) neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: Heresbachius multa laudabiliter in area generosi pectoris tui plātauit, consiliarij tui, uiri prudentiæ pietatisque laude insignes, plantata rigare non cessant, uerum solus Deus incrementum dat. Quare ille in primis (ut supra diximus) Inuocandus & exorandus, illius testimonia (id est sacre literæ) ad uerbum ediscenda. Neque ulla ratione audiendi, qui sacrarum literarum studia in solos Episcopos, presbyteros, diaconos ecclesiæ reijciunt, ut hac sacre eruditionis specie, tyrannidem suam in electum dei populum impune exercent. Principum enim Christianorum officium est, (ut id repetam) librum legis dei semper habere in sinu, in hoc uersari, iuxta huius præcepta & suam & suorum uitam instituire, ministrorumque ecclesiæ deprauatos mores corripere & corrigere. Id quod sanctos principes crebro, iuuante dei gratia, fecisse legimus:

ISTIANI
 portet. Huiusmodi
 lare & dilente ex-
 audis regis serui
 manu uersanda
 omni impostura,
 æ religioni, qua-
 ritæ ac pietatis, se
 promouenda. Id
 ille legimus, & in
 misit principes &
 in in Iuda, habent
 mibant cunctas ut
 m. Tam primum re-
 drali felicitate pro
 uit ergo Iosaphat,
 lime. De Ezechia
 doctrinam, scripsit
 omnem Israel, ut
 i parum suorum.
 itus longi tempo-
 regum, maiorum
 as, & succidit lu-
 quem fecerat Mo-
 iuit. Unde erat do-
 uæ procedebat, sa-
 sia rege leguntur,
 & superstitionis,
 radicans erumpere
 eum rex, qui re-
 corde suo, & in to-
 sua, iuxta legem
 is illi.

EPISTOLA:

Quantumuis autē hæc uero ueriora sint, necq; ego
celsitudini tuæ obstrepere debeam, nihiominus
tamen ut indicarem clementiæ tuæ quàm pio ani-
mi affectu te dei ministrum, Principem meum &
patriam meam dulcissimam prosequar, hæc pauca
& tibi & omnibus Christianis principibus, absq;
uerborum lenocinijs, annotare, non inutile uisum
est. Hoc addā: Noli uagari p̄ multos libros, sed cir-
cunfer libros legis dei, hos facito tibi familiares, se-
cretarios, consiliarios. His adde quæ sancti patres
Ambrosius & Cyrillus, ad reges & imperatores
Christianos de recta fide scripserunt, quibus si iun-
xeris D. Erasmi Roterodami libellū de institutio-
ne Christiani Principis, habebis abunde instructā,
quantum ad uerā pietatē attinet, bibliothecā: Hæc
autē meā qualemqualem epistolam, boni quoque
cōsulas, etiam atq; etiam rogo. Bene uale. Datum
Marburgi Calendis Maij. Anno 1538.

et, hec ego
hi omni
am pio ani
m meum &
r, haec pauca
pibus, absq;
nule usum
ibros, sed cir
familiares, se
antii partes
mperatores
quibus firm
e institutio
le instructa,
thea: Hac
mi quoque
ale, Datum
3,